

Výjezdní workshop z obchodního práva

Obchodní právo v roce II

10. – 12. dubna 2015

Presumpce poctivosti a dobré víry

Tomáš Mach

3. ročník PF UK

Resumé

Práce se zabývá problematikou zakotvení zásady presumpce poctivosti a dobré víry v Novém občanském zákoníku. Na úvod se autor snaží o vymezení těchto neurčitých právních pojmů. O dobré víře hovoříme jako o vnitřním přesvědčení o určitých skutečnostech a o poctivosti jako o určitém standardu chování. Při vymezení obou pojmů autor přihlédl k právní nauce, dosavadní judikatuře a jsou uvedeny i příklady ustanovení Občanského zákoníku č. 40/1964, kde se tyto pojmy vyskytují.

Opomenuta není ani historická geneze dobré víry. Předchůdcem dnešní dobré víry byl termín *fidus*, který se vyvinul z římského obyčejového práva a byl též úzce spjat s náboženstvím.

Až na výjimky Švýcarska a Lichtenštejnska se generální presumpce dobré víry a poctivosti v zahraničních soukromoprávních kodexech neobjevuje a ani Občanský zákoník č. 40/1964 ji neznal.

V další části práce se pozornost autora obrací na současnou právní úpravu presumpce poctivosti a dobré víry s ohledem na možná aplikační úskalí. Nejzásadnější problém autor sledává v nesouladu ustanovení § 6 a § 7 Nového občanského zákoníku a také ve vztahu této presumpce k nabytí vlastnického práva od neoprávněného stanovené v ustanovení §

1109 NOZ. Autor dochází k závěru, že se presumuje pouze dobrá víra, která však nespravedlivým způsobem přenáší důkazní břemeno na původního vlastníka, což je s odkazem na judikaturu nepřipustným důsledkem.

Závěr poté shrnuje názory autora na danou problematiku a možná řešení.

1. Úvod a cíl práce

Tato práce si klade za cíl podat výklad zakotvení generální presumpce poctivosti a dobré víry v novém občanském zákoníku a její důsledky pro celé občanské právo.

V první části se autor zabývá vymezením obou pojmů, jakožto obecnými právními principy s odkazem na judikaturu a právní nauku.

V další části je pojednáváno o historické genezi obou pojmů a zahraniční komparaci.

Následně je pozornost věnována důsledkům zakotvení generální presumpce a možná úskalí, která by mohlo přinést v souvislosti s ostatními ustanoveními nového občanského zákoníku.

Závěrečné shrnutí přináší polemiku nad danou problematikou a názor autora, zda bylo zakotvení takové zásady přínosem pro nové civilní právo.

2. Vymezení pojmů poctivost a dobrá víra

2.1 Důvodová zpráva k Novému občanskému zákoníku

Již z důvodové zprávy poměrně jasně plyne záměr zákonodárce odlišit od sebe pojmy subjektivní a objektivní dobré víry. Pojmem poctivost (objektivní dobrá víra) je míněn *„způsob chování, jenž odpovídá zásadě čestného žití“*, kdežto dobrá víra vyjadřuje *„vnitřní stav jednajícího o určitých skutečnostech“*¹. Tato snaha o vymezení obou pojmů není však

---

¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku

dostatečná a často sám zákonodárce v textu zákona oba pojmy zaměňuje, proto je třeba uvedené definice doplnit.

2.2 Poctivost

Objektivní dobrá víra neboli poctivost je „vyjádřením obecných morálních hodnot jakými jsou čestnost, loajalita, poctivost, solidarita či ekvity“². Jedná se tedy o určitý standard chování, jenž je na jednajícím požadován. V ustanovení § 1729 odst. 1 NOZ je uveden příklad jednání v rozporu se zásadou poctivosti. „Dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod“.

2.3 Dobrá víra

Subjektivní dobrou vírou je poté označován „psychický stav osoby založený sice na chybném, avšak v konkrétním případě omluvitelném přesvědčení o (ne) existenci nějaké skutečnosti, nějakého práva či právního poměru“³. Z této definice lze vyvodit dva prvky subjektivní dobré víry, a to nevědomost osoby o nějaké skutečnosti a omluvitelnost této nevědomosti. Onou nevědomostí se má na mysli, že osoba skutečnosti nejen nevěděla, ale ani vzhledem k okolnostem vědět nemohla. Tento prvek dobré víry nelze opominout, jelikož by to vedlo k situacím, kdy osoba sice skutečnosti nevěděla, ale vědět je mohla a měla. Jak ovšem zjistíme, že relevantní skutečnosti osoba v konkrétní situaci vědět mohla či měla? Na místě je použití systematického výkladu zákona, kterým dojdeme k § 4 odst. 2 NOZ, jenž říká: „Činí-li právní řád určitý následek závislý na něčí vědomosti, má se na mysli vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení

---

² Mezler a Tégl v MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117. Praha Leges, 2013, 720 s.

³ Melzer a Tégl v MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117. Praha Leges, 2013, 720 s.

zřejmé“. Bude tedy nutné vždy požadovat na tom, kdo jedná v dobré víře, aby vyvinul dostatečné úsilí ke zjištění všech relevantních skutečností.

Judikatura⁴ k tomu dodává, že subjektivní dobrou víru je vždy nutné posuzovat objektivně s ohledem na všechny skutečnosti daného případu. S tím nezbyvá než souhlasit, jelikož ani není technicky možné podrobit procesu dokazování vnitřní přesvědčení osoby o určitých skutečnostech.

I dobrá víra je v zákoně definována, a to ve vztahu k držbě, když § 992 NOZ uvádí: *„Kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává, je poctivý držitel. Nepoctivě drží ten, kdo ví nebo komu musí být z okolností zjevné, že vykonává právo, které mu nenáleží“*. Trochu nešťastně zde zákonodárce používá spojení „poctivý držitel“, což může být matoucí ve vztahu k pojmu poctivost. Nicméně jedná se o definici subjektivní dobré víry.

2.4 Nová právní úprava

Na závěr této části je nutno poukázat na názor autora, dle něhož rozlišení objektivní a subjektivní dobré víry pojmově přímo v zákoně bylo moudré. Za účinnosti staré právní úpravy totiž docházelo k tomu, že pojem dobré víry měl v různých částech zákona různé významy. Touto nejednoznačností pojmu dobrá víra byly výrazně narušeny náležitosti právní terminologie⁵. Tak například občanský zákoník v ustanovení § 130 odst. 1 OZ uváděl: *„Je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným. V pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná“*. Ustanovení § 56 odst. 1 OZ znělo takto: *„Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran“*. Na tomto příkladu je evidentní, že ten samý pojem dobré víry v obou příkladech vyjadřuje něco zcela odlišného.

Pojem dobré víry ve druhém příkladu se do občanského zákoníku dostal překladem směrnice EU⁶ (příklad směrnice viz komentář). Tento postup byl dle autora nesprávný a nahrazením

---

⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2005, sp. zn. 29 Odo 161/2004.

⁵ Blíže GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 310 s. ISBN 978-80-7380-454-1.

⁶ Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách

tohoto pojmu v novém občanském zákoníku pojmem *pocivost* došlo k napravení chyb v právní terminologii.

3. Historická geneze pojmů dobrá víra a pocivost

3.1 Historické kořeny v římském právu

Pojem dobrá víra v širším smyslu má svůj základ v římském právu. Ekvivalentem, který staří Římané užívali pro naši „dobrou víru“, je slovo *fides*. Tento pojem vyjadřoval „*pocivost vlastní a důvěru v pocivost cizí, věrnost danému slovu, mravní povinnost všech lidí splnit vlastní závazek, ať už vyjádřený jakkoli*“⁷. Mylné by ovšem bylo domnívat se, že tato zásada vznikala společně s římským psaným právem. Opak je pravdou. *Fides* se objevovala již v právu obyčejovém, které vyvěralo z morálních zásad a bylo též hluboce ovlivněno náboženstvím. Tím také lze vysvětlit, proč byla sankcí za porušení této zásady nejen právní odpovědnost, ale i povinnost usmířit se s bohy⁸.

Římské právo se stalo inspirací pro tvorbu většiny velkých evropských soukromoprávních kodexů, kde se uplatnil i princip dobré víry. Příkladem může být BGB či CC, který například v článku 1134 odst. 3 uvádí, že „smlouvy mají být plněny pocivě“⁹. Rozbor úpravy dobré víry v BGB bude podán níže.

3.2 Pocivost a dobrá víra před rekonstrukcí soukromého práva

Stará právní úprava obecnou presumpcí dobré víry a pocivosti neobsahovala. Jak již bylo výše uvedeno, používal zákonodárce pojmu dobrá víra a to ve dvojím smyslu, avšak ne jako obecné principy, nýbrž jejich relevance byla dána ve vazbě na konkrétní ustanovení OZ. Až

---

⁷ BARTOŠEK, M. Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994, s. 112

⁸ SKŘEJPEK, M. Bona fides-mores maiorum-fas. IN SKŘEJPEK, M., BĚLOVSKÝ, P. (eds.). Bona fides. Sborník z II. konference českých a slovenských romanistů. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2000, s. 8.

⁹ Blíže TÉGL, P. K úpravě dobré víry v návrhu nového občanského. Bulletin advokacie, 2011, č. 1-2.

Ústavní soud dovedil, že se má dobrá víra vykládat jako *korektiv obecně platný pro občanské právo*¹⁰.

3. 3 Srovnávací exkurz presumpce dobré víry a poctivosti v zahraničních právních řádech

Dle důvodové zprávy k ustanovení § 7 NOZ : „*navrhované ustanovení presumuje ve shodě se všemi právními řády evropské kontinentální tradice existenci dobré víry*“. S tímto názorem nelze souhlasit, jelikož jediný evropský soukromoprávní kodex, který upravuje generální presumpci dobré víry je švýcarský občanský zákoník. Ten v ustanovení § 3 odst. 1 předpokládá existenci dobré víry tam, kde zákon činí s dobrou vírou určitý právní následek. Ve shodě poté takto presumuje dobrou víru i lichtenštejnský občanský zákoník. O presumpci poctivosti však není ani v těchto kodexech zmínka.

Na místě je určitě vhodné zmínit BGB, ze kterého náš občanský zákoník mnohé čerpá. Mimo jiné se zde zákonodárce inspiroval pojmovým rozlišením subjektivní a objektivní dobré víry. V německé právní nauce je poctivost označována termínem *Treu und Glauben* a dobrá víra *guter Glaube*. Generální presumpce dobré víry či poctivosti ovšem opět absentuje. Dobrá víra či poctivost je vždy vázána ke konkrétnímu ustanovení BGB. Příkladem poctivosti v BGB je ustanovení § 242, které uvádí, že dlužník je povinen plnit s ohledem na požadavky *Treu und Glauben*. Dobrá víra je poté zmíněna například v ustanovení § 957 BGB tak, že držitel, který byl ohledně nabytí držby *in gutem Glauben* není vlastníkově odpovědný dle § 989 BGB.

Z výše uvedeného vyplývá, že nový občanský zákoník je v presumpci dobré víry a poctivosti o krok napřed. Dále si však ukážeme, že tento krok napřed nemusí být krokem kupředu.

4. Současná právní úprava presumpce poctivosti a dobré víry

4.1. Výklad ustanovení § 7 NOZ ve vztahu k § 6 NOZ

---

¹⁰ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06.

První problém generální presumpce poctivosti a dobré víry lze spatřovat již v prvním dílu nového občanského zákoníku. Zákonodárce v ustanovení § 6 NOZ nařizuje všem, aby jednali poctivě, přitom to hned v následujícím § 7 NOZ presumuje. Je však možné něco imperativně nařídit a současně to presumovat? Lze se domnívat, že nikoli, jelikož toto pravidlo postrádá logický podklad a proto bude třeba vykládat ustanovení § 7 NOZ tak, že se presumuje pouze dobrá víra. Má však tato presumpce kladný či naopak záporný dopad na soukromé právo? Autor této práce se přiklání k názoru, že se jedná o jev nežádoucí.

Níže budou uvedeny argumenty, které k tomuto závěru autora vedly. Další pojednání bude zaměřeno především na vztah presumpce dobré víry a institutu nabytí vlastnického práva od neoprávněného.

4.2 Vztah presumpce poctivosti a dobré víry ve vztahu k nabytí vlastnického práva od neoprávněného

4.2.1 Situace před rekonstrukcí soukromého práva

Jak bylo výše uvedeno, již před rekonstrukcí soukromého práva byla dobrá víra považována za obecný právní princip. Za doby účinnosti staré právní úpravy se judikatura vyšších soudů v tuzemsku ustálila na názoru, že ustanovení § 446 ObchZ je nutné vykládat tak, že dobrou víru vždy prokazují ten, v jehož prospěch tato dobrá víra svědčí¹¹. I v situacích, kdy existovaly sebemenší pochyby o dobré víře kupujícího, byl kupující povinen prokázat, že vynaložil všechny dostupné prostředky, aby se přesvědčil, že prodávající je oprávněný toto právo převést¹². Je tedy zřejmé, že důkazní břemeno ohledně dobré víry nesl vždy nabyvatel.

---

¹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. srpna 2001, sp. zn. IV. ÚS 112/01.

¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2013, sp. zn. 23 Cdo 1774/2011 či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2007, sp. zn. 32 Odo 1411/2005

4.2.2 Stav po rekodifikaci soukromého práva

Přijetím nového občanského zákoníku se princip dobré víry přímo vyjádřil v textu zákona a dokonce došlo i k jeho presumpci. Největší problém ovšem vyvstává při spojení toho principu s také nově upraveným institutem nabytí vlastnického práva od neoprávněného. Nový občanský zákoník v ustanovení § 1109 uvádí okolnosti, za nichž je možné takové právo nabýt. Jednou z podmínek je, že nabyvatel „*byl vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře v oprávnění druhé strany vlastnické právo převést na základě řádného titulu*“. Ve spojení s ustanovením § 7 NOZ se důkazní břemeno dobré víry přenáší na původního vlastníka. Toto řešení je ovšem značně nepřiměřené vůči původnímu vlastníkovi, který tak musí prokazovat dobrou víru nabyvatele ve vztahu k neoprávněnému vlastníkovi věci. Takovýto postup by byl též proti judikatuře Ústavního soudu České republiky¹³, který judikoval, že takový výklad ustanovení § 446 ObchZ, jímž by se důkazní břemeno přeneslo na původního vlastníka, je nepřijatelný. Došlo by tak k nepřijatelnému rozšíření zákonných mezí vlastnického práva.

Původní vlastník může jen obtížně prokazovat dobrou víru nabyvatele v právním vztahu, jehož se vůbec neúčastnil. Vnitřní přesvědčení nabyvatele nemůže posoudit nikdo jiný než nabyvatel sám, proto je třeba dobrou víru hodnotit objektivními okolnostmi daného případu. Takovými okolnostmi mohou být zejména právní titul nabytí, povaha věci nebo její cena či samotné chování převodce. Na těchto příkladech se dá snadno demonstrovat, že prokazování takových skutečností by pro původního vlastníka bylo extrémně náročné. Původní vlastník ve většině případů pouze ví, o jakou věc se jedná, ale nebude vůbec tušit, na základě jakého právního titulu byla tato věc převedena nabyvateli, za jakou cenu či co takový převod doprovázelo.

Vhodné je na tomto místě zmínit náleží ÚS¹⁴, který uvádí, že jelikož princip ochrany dobré víry nového nabyvatele působí proti principu ochrany vlastnického práva původního vlastníka, je potřeba „*najít praktickou konkordanci mezi oběma protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a není-li to možné, pak tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti*“.

---

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 26. srpna 2003 sp. zn. I. ÚS 437/02

¹⁴ Nález Ústavního soud ze dne 11. května 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11

Pakliže je nabytí vlastnického práva od neoprávněného považováno za zákonné privilegium konstruované jako výjimka ze zásady *nemo plus iuris (ad alium) transferre potest, quam ipse habet*¹⁵ (blíže komentář Švestka), je nutné chránit původního vlastníka tím, že nabyvatel bude muset prokazovat svou dobrou víru v oprávnění převodce vlastnické právo převést. Tento názor lze podepřít výše uvedeným judikátem Ústavního soud České republiky, kdy toto přenesení důkazního břemene na nabyvatele představuje uvedenou koordinaci mezi oběma principy.

5. Závěr

Rekodifikace soukromého práva přinesla do českého právního řádu mnoho změn. Jednou z těchto změn je i zakotvení generální presumpce poctivosti a dobré víry v novém občanském zákoníku. Přínosem této změny je striktní oddělení subjektivní a objektivní dobré víry. Nicméně presumpce těchto právních zásad s ohledem na nesoulad ustanovení § 6 a § 7 NOZ a jejich vztahu k nabytí vlastnického práva od neoprávněného v ustanovení § 1109 NOZ už není tak přínosná. Přináší totiž zásadní rozšíření meze ochrany vlastnického práva, což není slučitelné s principy právního státu. Lze tedy zakončit tím, že i když rekodifikace přinesla v tomto ohledu i pozitivní změny, bude přesto nutné provést dílčí úpravy legislativní cestou.

---

¹⁵ Blíže Thöndel v Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 1328

6 Prameny

Odborná literatura

Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s.

Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 1328

GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 310 s. ISBN 978-80-7380-454-1.

Zapletal, J. Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy, 2006, č. 2

Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1276 s.

MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117. Praha Leges, 2013, 720 s.

Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1276 s.

Nový, Z. Dobrá víra jako princip smluvního práva v mezinárodním obchodu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 225 s.

Normativní právní akty

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Bürgerliches Gesetzbuch

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2005, sp. zn. 29 Odo 161/2004

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 78/06

Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. srpna 2001, sp. zn. IV. ÚS 112/01

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2013, sp. zn. 23 Cdo 1774/2011

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2007, sp. zn. 32 Odo 1411/2005

Nález Ústavního soudu ze dne 26. srpna 2003 sp. zn. I. ÚS 437/02

Nález Ústavního soud ze dne 11. května 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11